

Politieke gevolgen van den oorlog

DOOR

ANTON PANNEKOEK.

I.

Reusachtige offers heeft deze oorlog reeds gekost, op reusachtige schaal zijn menschenlevens en waarden vernietigd, niet slechts van soldaten, maar ook van burgers, niet slechts van zakelijke goederen en levensbehoeften, maar ook van kunstschaten en monumenten van vroegere beschaving. Maar tot een beslissing is het nog niet gekomen. En zoolang niet een duidelijke beslissing gevallen is, welke van de beide met elkaar worstelende bondgenootschappen de sterkste is, zoolang laat zich over de gevolgen van den oorlog voor de internationale verhoudingen niets zeggen. Hoe het met Oostenrijk zal gaan, hoe met Turkije, hoe met de Engelsche wereldmacht of met de verhouding der mogendheden om den Grooten Oceaan — dat alles ligt nog in het duister en zal door de beslissingen op de slagvelden bepaald worden.

Daarentegen laten zich nu al met meerdere of mindere duidelijkheid eenige gevolgen van den oorlog op de binnenlandsche politiek der groote mogendheden erkennen. Een oorlog werkt als een geweldige maatschappelijke crisis, die al het bestaande revolutioneert; niet in dien zin, dat iets absoluut nieuws ontstaat, maar zoo, dat hij aan het licht brengt, wat zich reeds in de diepte ontwikkeld had, maar tot nog toe door de heerschende opvattingen, gewoonten, tradities en frases verborgen werd. De menschen worden gedwongen te toonen, wat ze in het diepst van hun wezen zijn en alle schijn en zelfbedrog te laten varen. De staten, tot de uiterste inspanning van hun kracht genoodzaakt, moeten oude eerwaardige politieke instellingen laten varen en overgeleverde denkvormen afzweren, die hen voor de nieuwe eischen van den strijd verzwakken.

Het eerste voorbeeld daarvoor biedt *Engeland*. Door de deelname van Engeland is de oorlog eerst tot een werkelijken wereldoorlog

geworden, tot den geweldigen strijd tusschen de beide groote konkurrenten, die al lang dreigde en verwacht werd. Maar terwijl bij dezen strijd altijd het meest aan een reusachtigen zeeoorlog gedacht is, terwijl daarbij aan Englands meesterschap op zee netzoo min getwijfeld werd als aan Duitschlands meesterschap te land, zien wij hier iets geheel anders. Van een zeeoorlog is nog nauwelijks iets te bespeuren; uit het feit, dat beide partijen hun vloten terug houden, spreekt een misschien niet ongerechtvaardigde onzekerheid, of door de ontwikkeling der vernielingstechniek het Engelsche meesterschap op zee wel zoo vast en onaantastbaar is, als aangenomen wordt. Daarentegen neemt Engeland met alle macht aan den strijd op het vaste land deel, en het is niet onmogelijk, dat zijn kleine strijdmacht net voldoende is, om het Fransche leger niet meer tegenover een verpletterende overmacht te doen staan. Dat het Engelsche kapitaal zich genoodzaakt ziet, zijn wereldheerschappij (evenals tegen Napoleon) op het vaste land te verdedigen, brengt belangrijke konsekwenties voor de toekomst met zich.

Want wil Engeland daarbij niet afhankelijk zijn van den goeden wil van vastelandsbondgenooten, dan zal het moeten zorgen voor een groot en *modern leger*. De huurtroepen, waaruit tot dusver het Engelsche leger bestond, mogen voor koloniale oorlogen voldoende zijn, maar zij kunnen niet halen bij de groote legers der vastelandsmogendheden, die op *algemeene dienstplicht* berusten. Deze legers zijn naar hun samenstelling volkslegers; de geheele strijdbare bevolking treedt hier als troepenmacht op. Dat beteekent niet enkel een verschil in omvang — natuurlijk moet een uit aangeworven vrijwilligers bestaand leger steeds klein blijven — maar vooral ook in innerlijke vechtwarde. Terwijl de Engelsche bourgeois thuis in zijn luie stoel blijft zitten en gehuurde proletariërs voor hem laat vechten, staat de Deutsche bourgeois mee in het gelid, waagt zijn leven, schouder aan schouder naast den arbeider, om voor zijn „vaderland“, d. w. z. voor de wereldmacht van zijn klasse vrije baan te maken, en sleept daardoor ook de andere klassen der bevolking mee. Geld heeft ook het Engelsche kapitaal er genoeg voor over, maar geld kan niet tegen de persoonlijke toewijding en offervaardigheid opwegen. Wil dus de Engelsche bourgeoisie een leger, dat tegen het Deutsche of een ander vastelandsleger opkan, dan zal zij een of andere vorm van algemeene dienstplicht moeten invoeren; dan zal zij tot het *militairisme* moeten overgaan als prijs voor het behoud van haar wereldmacht. Reeds voor jaren is dit voorzien en hebben sommige generaals in Engeland er voor geijverd; enkele stappen ter propaganda van een algemeene vrijwillige wapenoefening zijn ook gedaan; maar zoolang de vrede duurde, werd de noodzakelijkheid niet sterk gevoeld. De oorlog brengt ineens die noodzakelijkheid tot bewustzijn en wekt ook de oorlogsgeestdrift, die voor het doorzetten van

zulke groote hervormingen noodig is. Wel zullen de weerstanden groot zijn, die in overgeleverde gewoonten en opvattingen wortelen. Wat echter voor het kapitaal noodig is, moet zich een weg banen.

Daarmee stort dan een van de grondpijlers van het oude Engeland ineen. Wat den Engelschen bourgeois van zijn vastelandskollegaas onderscheidt, is vooral zijn onaantastbare *persoonlijke vrijheid*. In andere landen worden alle burgers met geweld voor het leger geprest, met of tegen hun zin in uniform gestoken en in de kazerne opgesloten, waar ze zich door hun „meederen" moeten laten kommandeeren; de Engelschman kent niets van dien aard, *hij alleen is een vrij man*, die gaat, waar het hem belieft. Hij voelt zich als een hooger ras van vrije Britten, geroepen als meesters over anderen te regeeren. Dit trotsche zelfbewustzijn kon blijven bestaan, zoolang het Engelsche monopolie der wereldheerschappij onaangetast bleef; wordt het echter ernstig bedreigd door nieuw opkomende wereldmachten, dan gaan ook de vrije politieke vormen van het oude Engeland verloren. Wel zal de kleinburgerlijk-radikale oppositie, die aan deze tradities vasthoudt, zich met alle macht verzetten. Maar zij heeft nog nooit het veldwinnen der imperialistische politiek kunnen verhinderen. Wat heeft zij indertijd geschimpt op het verbond met den bloedsaar — thans blijkt, hoezeer het Engelsch imperialisme dezen bondgenoot tegen Duitschland noodig heeft! De kleine bourgeoisie ziet haar wereld van persoonlijke zelfstandigheid steeds meer wankelen, zij haat het voorwaartsdringende monopolistische grootkapitaal en de begeleider van deze ontwikkeling, het groeiend militarisme; maar is niet in staat, hun groei tegen te houden. De ook-socialistische Engelsche auteur H. G. Wells schreef onlangs, dat Engeland het Pruisisch militarisme moet neerslaan, om het Duitsche volk te bevrijden — hij zal vreemd opzien, wanneer als gevolg van den oorlog ditzelfde militarisme in zijn eigen Engeland binnendringt.

Deze ontwikkeling zal echter tegelijk de arbeidersbeweging in Engeland bevorderen. De persoonlijke vrijheid heeft ook op de Engelsche arbeiders een sterken invloed uitgeoefend; hun klassebewustzijn is er door verduisterd en zoo is, ondanks de sterke organisaties en den krachtig gevoerden vakverenigingsstrijd, hun politiek kleinburgerlijk-liberaal gebleven. Worden hun echter naast stijgende belastingen ook de zware persoonlijke offers van den militairen dienstplicht opgelegd, dan moet hun vijandschap tegen het kapitalisme veel feller, dieper en principieeler worden. De bekeering van de Engelsche bourgeoisie tot militarisme zal *de bekeering van de Engelsche arbeiders tot socialisme* meebrengen. Dan zal de achterlijkheid van het Engelsche socialisme ophouden, en de strijd tegen het imperialisme zal in Engeland op beter grondslag gevoerd kunnen worden, dan tot nog toe.

II.

Voor *Rusland* beteekent deze oorlog, dat het voorgoed in de rij van de kapitalistische mogendheden van Europa getreden is.

Rusland was ook vroeger reeds een groote mogendheid, zelfs heerschte het van 1815 tot 1853 als machtigste scheidsrechter, als beschermer aller reaktionaire regeeringen over Europa. Maar die rol kon het spelen, omdat het in den grond der zaak een *Asiatisch despotisme* was; daardoor was het voor de burgerlijke revoluties in Europa van 1789 tot 1848 absoluut ongevoelig. De despotische staatsvorm, die van oudsher in Azië heerscht, berust op het *dorpskommunisme* der boeren, dat van geslacht tot geslacht onveranderlijk voortleeft. Terwijl in Europa de bourgeoisie opkwam en de staten door klassenstrijd verscheurd werden, bleef de absolute heerschappij van den Tsaar onaangetast.

Het indringen van het kapitalisme in Rusland in de 2de helft van de 19de eeuw toonde zich eerst vooral in een ontbinding, een vergaan, een verrotting en ontarding der oude maatschappij. Het dorpskommunisme viel langzaam uiteen, de oude saamhoorigheid verdween door verschillen in bezit en tegenstelling van belangen; de boeren, door belastingen, woeker, te weinig land en verouderde arbeidsmethoden verarmd en uitgehongerd, moesten voor een deel naar de stad, eerst als bedelaars, later als arbeiders in de opkomende fabrieken. De ambtenaren, met oude Aziatische opvattingen voor de groote taak en de groote geldmiddelen van modern staatsbeheer geplaatst, waren weldra berucht om hun korruptie, hun onbekwaamheid en diefachtigheid. Dit geheele onhoudbare systeem stortte in den Russisch-Japanschen oorlog ineën, en de revolutie van 1905 maakte er een eind aan. Hoewel het proletariaat de stuwkracht was, was wezen en resultaat der revolutie burgerlijk; Rusland kreeg de politieke vormen, die het voor de verdere ontwikkeling noodig had, en in de Doema vond de nog zwakke bourgeoisie een terrein, waar ze voor haar belangen op kon komen en den klassenstrijd tegen regeering en adel kon voeren.

De jaren der kontrarevolutie waren de jaren van de nieuwe organisatie der maatschappij, jaren van regeneratie in konservatieven zin. Evenals na 1850 in West Europa de zaken der bourgeoisie opleefden en daarom de regeering vrije hand in de politiek en in het doodtrappen der revolutie kreeg, zoo ging het nu in Rusland. Terwijl de revolutionaire strijders in de gevangenissen op zoo beestachtige manier mishandeld en gemarteld werden, dat zelfs het burgerlijk Europa er verontwaardigd tegen protesteerde, ontwikkelden zich industrie en handel. En, wat het allerbelangrijkste was, de boeren werden tot rust gebracht door een uitgebreid systeem van agrarische wetten en hervormingen. De wetten van 1906, 1910 en 1911 maken een einde aan

wat er nog van het oude dorpskommunisme over was en maken *het persoonlijke privaateigendom* tot grondslag van het grondbezit der boeren. Ieder boer is gerechtigd, zijn aandeel in den dorpsgrond als persoonlijk bezit, in een afgerond stuk, uit de gemeenschap af te zonderen; gaan de rijksten er zoo uit, dan moeten de anderen volgen, en bij goedkeuring van een vijfde der dorpsgenooten *moet* de verdeling in persoonlijke eigendomsstukken geheel plaats vinden. Bovendien werd de landhonger der boeren bevredigd, doordat hun door bemiddeling van de boerenbank millioenen hektaren keizerlijk land, staatsdomeinen en ander grootgrondbezit, in perceelen verdeeld, op langzame aflossing verkocht zijn, terwijl velen ook naar Siberië trokken, waar ze groote uitgestrektheden land gekoloniseerd hebben. Deze reusachtige maatregelen, die zich nog midden in hun uitvoering bevinden, hebben een einde aan de boerenopstanden gemaakt, die voor en in de revolutie zulk een rol speelden. Niet daardoor, dat zij algemeene tevredenheid wekten: Stolypin heeft zelf de uitdrukking gebruikt, dat hij zijn wetten ter ondersteuning der sterken en krachtigen, niet voor de lui en zwakken maakte; de armste dorpsbewoners worden er door geproletariseerd, maar voor hen staat de fabriek open en de landgendarmerie is nu krachtig georganiseerd. Maar een gezeten boerenstand is gevormd, die er op rekent, door hard werken er boven op te komen en zoo een element van behoud is. Een steeds groeiend deel der Russische boeren is *privaatbezitter* van den grond geworden, evenals de Fransche boer in 1790; zoo is de weg voor de verdere ontwikkeling van het kapitalisme geopend. Economisch, kunnen wij zeggen, is Rusland *een burgerlijk land* geworden.

In den oorlog met Japan en de revolutie werd het Russische leger geheel machteloos geslagen. Jarenlang was de Russische regeering niet in staat, in Europa mee te praten en bij de gebeurtenissen op de Balkan moest zij lijdelijk toezien. Toen zij in 1909 probeerde Servië tegen Oostenrijk een ruggesteuntje te geven, moest zij op een dreigement van Duitschland dadelijk terug krabbelen, Maar naarmate de economische toestand vaster werd, werd ook het leger gereorganiseerd. Men wist al, dat het niet meer zoo geheel waardeloos was, en weer als faktor mee kon tellen. De kracht echter, die het Russische leger in dezen oorlog ontwikkelt, heeft algemeen verrast; het is een veel geduchter tegenstander gebleken, dan waarop gerekend werd. Niet alleen, wat betreft de talrijkheid maar vooral ook in de bewapening en in den geest der troepen, de kwaliteit van officieren en manschappen en de verplegingsdienst. Wie het tegenwoordige Russische leger naar Werestsjagin's gedenkschriften uit den Russisch-Japanschen oorlog beoordeelt, tast geheel mis. Ondanks het volkerenmengsel, ondanks de kozakken, ondanks veel achterlijks, kan men zeggen, dat het Rus-

sische leger een Europeesch karakter begint te dragen, al is het natuurlijk niet met het Duitsche te vergelijken. Een nieuw Rusland vertoont zich in dezen oorlog; in plaats van het oostersche fatalisme, dat onverschillig alles laat waaien met een „Nitsjewo" ('t is niets), zien wij zelfstandigheid, energie, plichtgevoel — het begin van een burgerlijk Rusland.

Vooraf blijkt dit in het optreden van een *Russisch patriotisme*. In het oude Rusland was zoo iets onbekend, ondanks het panslavisme. Voor en in de revolutie was de West-Europeesche vrijheid het ideaal, en waren de diefachtige Tsjinowniks met hun opperhoofd, den tsaar, een voorwerp van haat en verachting. In dezen oorlog zien wij nu in de bourgeoisie en het intellect hetzelfde burgerlijke nationalisme optreden, dat ons in West-Europa reeds lang bekend was: vereering voor de staatseenheid, die de belangen der bourgeoisie tegen het buitenland verdedigt. De tsaar wordt nu als hoofd van den staat toegejuicht door dezelfde personen, die hem vroeger als hoofdman van de „echtrussische" pogromisten vervloekten. Het is eenzelfde soort verandering als in de Duitsche burgerlijke klasse plaats vond, die in 1870 denzelfden vorst als „Heldenkaiser" toejubelde, dien ze in 1848 als meest gehaten reaktionair weg joeg en in 1849 als „Kartätschenprinz" verwenschte. Het meest typische staaltje is daarvoor het in de „Times" gepubliceerde interview van den revolutionair Boertseff — bekend door de ontmaskering van den spion Azeff — die op weg was om als vrijwilliger in het Russische leger dienst te nemen. Hij verklaarde, dat geheel Rusland achter den tsaar stond in dezen oorlog tegen het heerschzuchtig Pruisisch militarisme, en dat het als een vrij en democratisch land uit dezen oorlog zou te voorschijn komen. Aan zulke illusies en uitingen is te zien, hoe groote ommekeer bij het Russische intellect heeft plaats gevonden. Wij moeten er bijvoegen, dat deze Boertseff tot de sociaal-revolutionaire partij behoorde, die vooral in het agrarisch kommunisme en de boerenrevolutie geloofde, dus haar economischen grondslag nu geheel verloren heeft; de Russische sociaal-democratische arbeiders staan scherp vijandig tegenover de Regeering en den oorlog.

Dit alles beduidt niet, dat Rusland een beschaafd of democratisch land gaat worden; kapitalisme beteekent niet beschaving of democratie. De toestanden en regeeringsmethoden zijn nog barbaarsch en achterlijk, het land is voor zeven achtste agrarisch. De arbeiders moeten zwaar om hun noodzakelijkste rechten strijden. Maar toch is Rusland in een nieuwe fase gekomen; het is geen Aziatisch land meer en ook de overgangstoestand is doorstaan. Het is een land van burgerlijke produktie geworden, gelijkwaardig met de andere landen van Europa, een land, dat zich pas in het begin van zijn kapitalistische ontwikkeling bevindt en nog een groote toekomst voor zich heeft.

III.

De binnenlandsche ontwikkeling van *Duitsland* in de 40 jaren, die achter ons liggen, is vooral door de scherpe tegenstelling tusschen de arbeidersklasse en de regeerende klasse gekenmerkt. Uit vrees voor te groote politieke macht der arbeiders verbond zich de bourgeoisie met de heerschende jonkerklasse en ondersteunde haar gewelddadige regeeringsmethodes. De arbeiders stelden zich scherp teweer. Zoo groeide de wederzijdsche haat; van hoogerhand werden de sociaaldemokraten als omverwerpers van het bestaande vervolgd, als minderwaardigen behandeld en in de ban gedaan, en door politieplagerijen bij elk optreden gehinderd. Als twee scherp gescheiden werelden stonden zij naast elkaar, de officieele wereld der heerschende klasse en de proletarische wereld. Het proletariaat bouwde zijn eigen organisaties op, met zijn eigen onafhankelijke kassen, met zijn eigen pers, zijn eigen literatuur, zijn eigen wetenschap, de revolutionaire strijdleer van Marx; zoo vormde het als het ware een eigen staat in de staat, vreemd en vijandig aan de officieele. Gedeeltelijk was dit wel, waarvoor het veelal gehouden werd, een uiting van sterk klassebewustzijn, door de felle en snel ontwikkelende kapitalistische uitbuiting gewekt. Maar voor een deel was het ook een weerslag van de uiterlijke politieke onderdrukking, dus voor een hoog-ontwikkeld kapitalisme iets toevalligs, dat ook anders kon zijn. Naarmate de macht der arbeiders door hun organisatie en strijdgeest groeide, groeide de vrees der heerschende klasse en groeide de onderdrukking nog meer. Wel verhieven zich aan beide zijden stemmen tegen deze scherpe scheiding, hier de revisionisten, daar de linksliberalen; maar ze bleven een minderheid.

Toen kwam de oorlog. De sociaaldemocratie schaarde zich aan de zijde der regeering en de arbeiders trokken voor het imperialisme in het veld. De regeering van haar kant hief de uitzonderingsbepalingen op, die de sociaaldemokraten bij anderen achterstelden en liet hun geschriften toe in het leger — wel te weten: alleen de nieuw uit te geven geschriften, zoover daarin niet de schoone eenheid van het volk in gevaar gebracht, dus m. a. w. niet de klassenstrijd gepredikt werd. Natuurlijk is deze vriendelijkheid niet eenvoudig een belooning voor goed gedrag, maar een gebod van de noodzakelijkheid, de stemming in de soldatenmassa's goed te houden. Is de oorlog voorbij, dan zal ook weer de oude geest van onderdrukking in vele machthebbers naar boven komen. Maar het kan toch niet meer worden als vroeger. In het veld stonden arbeiders en bourgeois als kameraden schouder aan schouder naast elkaar, en deelden in hetzelfde levensgevaar, in dezelfde ontberingen; voortaan kunnen ze niet meer als twee uiterlijk scherp gescheiden werelden vreemd aan elkaar staan. In den oorlog leeren de arbeiders

de bourgeoisie van haar gunstigsten kant kennen — het vaderland is het eenige werkelijke burgerlijke ideaal, waarvoor deze klasse zich opoffert —; hoeveel oude frases verliezen zoo hun kracht! Wat uit de kapitalische uitbuiting als werkelijk klassebewustzijn ontsproten is, blijft en zal nog veel krachtiger worden; wat echter een instinktieve uiterlijke geest van verzet was, alleen door de politieke onderdrukking gewekt, gaat nu verloren. Een verzwakking van den klassenstrijd, niet in zijn innerlijk wezen, maar in den uiterlijken vorm, moet daarvan het gevolg zijn. Bezit de heerschende klasse eenig verstand, dan zal zij het voordeel, dat haar toevallig in den schoot viel, op prijs stellen en niet dadelijk vergooien. Het is wel niet waarschijnlijk, dat de arbeiders nieuwe rechten zullen krijgen, want politieke rechten worden voor den strijd beloofd of in den strijd veroverd, maar niet na den strijd als belooning gegeven — tenzij een groote nederlaag tot koncessies dwingt. Maar wel zal de regeeringsmethode anders, gematigder worden, minder dom-brutaal en gewelddadig, verstandiger, meer op zijn Engelsch. De scherpe scheiding der twee werelden zal verzwakken.

De klassenstrijd zal dan bewuster, dieper moeten worden, minder oppervlakkig. De economische oorzaken, die het klassebewustzijn brengen, de druk der uitbuiting, de verzwaring van den vakstrijd, blijven bestaan en worden nog zwaarder. Maar het politiek bedrog zal op onontwikkelde massa's zijn werking doen. Het revisionisme zal dus geweldig toenemen tot een alles beheerschende macht. Maar daartegenover zal een oppositie opkomen, scherper, klaarder, strijdvaardiger, dan tot nog toe. En zij zal haar steun in spontane bewegingen der arbeidersmassa's vinden. In de partij zullen de tegenstellingen feller worden, en met de mogelijkheid van een scheuring werd in de „Neue Zeit" al door Kautsky gerekend.

Willen wij de veranderingen in het karakter der binnenlandsche politiek in de drie groote oorlogvoerende wereldrijken kort uitdrukken, dan kunnen wij zeggen: *Engeland wordt duitscher, Duitschland wordt engelscher, Rusland wordt europeescher*. Ze worden dus meer aan elkaar gelijk. Dit is ook geen wonder. Hun verschil in binnenlandsche verhoudingen berust op het verschil in voorgeschiedenis, in ontwikkelingsgang; het moderne imperialisme stuurt hen economisch in dezelfde richting. Blevten ze rustig naast elkaar leven, dan zou in elk land de macht der traditie het oude in hooge mate op de been houden. Maar de oorlog brengt ze in innige aanraking met elkaar en dwingt ze, van het oude al het onbruikbare op te offeren, om de grootst mogelijke kracht te ontwikkelen.

Het spreekt van zelf, dat dan ook de nieuw opkomende proletarische strijd in deze landen veel meer eenzelfde karakter zal krijgen en de groote tegenstellingen van tot nu toe in hooge mate zullen verminderen.